

Balkanistic
Forum '16
БАЛКАНИСТИЧЕН 1-2
ФОРУМ

ИЗДАВА МЕЖДУНАРОДНИЯТ УНИВЕРСИТЕТСКИ
СЕМИНАР ЗА БАЛКАНИСТИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ И
СПЕЦИАЛИЗАЦИИ ПРИ ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ
“НЕОФИТ РИЛСКИ” - БЛАГОЕВГРАД

Година XXV

Balkanistic

BF **Forum '16**
БАЛКАНИСТИЧЕН **1-2**
ФОРУМ

ДА ИЗРАСНЕШ НА БАЛКАНИТЕ

GROWING UP ON THE BALKANS

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ

проф. Михаел Митерауер
проф. Карл Казер
проф. Мария Тодорова
проф. д-р Надя Данова
проф. Любинка Търговчевич
проф. Елена Сюпюр
проф. д.ф.н. Костадин Динчев
доц. д-р Евелина Келбечева

ГЛАВЕН РЕДАТОР

доц. д-р Петър Воденичаров

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

доц. д-р Елена Тачева
доц. д-р Илия Недин
доц. д-р Кристина Попова
доц. д-р Маринела Младенова
доц. д-р Стилян Стоянов
д-р Милена Ангелова
д-р Нурие Муратова
Дончо Георгиев

СЪСТАВИТЕЛ

Милена Ангелова

ЕЗИКОВА РЕДАКЦИЯ

Маринела Младенова

АДРЕС НА РЕДАКЦИЯТА

България, 2700 Благоевград
Международен университетски
семинар за балканистични
проучвания и специализации при
ЮЗУ "Неофит Рилски",
ул. "Иван Михайлов", № 66, УК-1,
стая 433
Тел./факс (++359 73) 88-55-16
e-mail: bforum@swu.bg
www.bf.swu.bg

EDITORIAL BOARD

Michael Mitterauer
Karl Kaser
Maria Todorova
Nadia Danova
Ljubinka Targovchevich
Elena Supur
Kostadin Dinchev
Evelina Kelbecheva

EDITOR-IN-CHIEF

Petar Vodenicharov

EDITORS

Elena Tacheva
Iliya Nedin
Kristina Popova
Marinela Mladenova
Stiliyan Stoyanov
Milena Angelova
Nurie Muratova
Doncho Georgiev

EDITOR

Milena Angelova

LANGUAGE CHECK

Marinela Mladenova

EDITORIAL ADDRESS

Bulgaria, 2700 Blagoevgrad
International University Seminar
for Balkan Studies and Specializa-
tion at the South-West University
"Neofite Rilski", Ivan Mihailov str. 66,
Room 433
Tel./Fax (++359 73) 88-55-16
e-mail: bforum@swu.bg
www.bf.swu.bg

На корицата: Детска градина в гр. Гоце Делчев, 1952 г. (Държавен архив-Благоевград,
Ф. 744, Оп. 2, а.е. 8)

ISSN 1310-3970

www.bf.swu.bg

www.ceeol.com

ДА ИЗРАСНЕСИ НА БАЛКАНИТЕ

Съставител: Милена Ангелова

Около Горна Джумая, 30-те години на XX век. Личен архив на Спаска Мирчева

**ИЗДАВАНЕТО НА НАСТОЯЩИЯ БРОЙ ОТ СПИСАНИЕТО ПРЕЗ 2015 Г. Е С
ФИНАНСОВАТА ПОДКРЕПА НА ФОНД „НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ”
ПРИ МИНИСТЕРСТВОТО НА ОБРАЗОВАНИЕТО, МЛАДЕЖТА И НАУКАТА**

С ъ д ъ р ж а н и е

ИНТЕРВЮ

Анелия Касабова

Дали сме достигнали като политика и общество
да възприемаме „различните“ деца като щастие..... 11

СТАТИИ

Мария Папатанасиу

Към историята на детския труд в Гърция: общ преглед..... 33

Зигфрид Грубер

Децата в техните родителски домове и отвъд..... 40

Карине Базеян

О проблеме выживания сирот геноцида армян
в Османской империи..... 55

Карине Алексанян

Организация образователного процесса западноармянских сирот в
Александропольском уезде (1915-1922)..... 69

Янко Христов

Младшите членове във владетелските домове на сърби
и хървати през IX век..... 79

Николай Хрисимов

За прехода от детство към зрелост в българското
ранно Средновековие..... 92

Симеон Антонов

Образът на детето и императора Михаил VII Дука в
Хронография на Михаил Псел..... 101

Надя Данова

Да си ученик на Фотинов..... 110

Елена Тачева

Училищното наказание или за властите на/в институцията..... 119

Таня Стоянова

Да си образован на Балканите..... 126

Жоржета Назърска

Женски роли, професионални дилеми и обществено служене:
акушер-гинеколожки, педиатърки и учителки-лекари в България
(края на XIX-средата на XX в.)..... 134

Петър Първанов

Политика на Българското туристическо дружество към
децата и юношите (1901 – 1914)..... 159

Десислава Георгиева

Неврокопска митрополия в подкрепа на репресираните свещеници
и техните семейства в периода 1944–1948 г..... 168

Гергана Мирчева

(А)нормалност и „възпитаемост“ на учениците: аспекти на
училищната хигиена в България през междувоенния период..... 179

Карл Казер

Абортите и пронаталистичната политика в социалистическите
балкански страни..... 197

Росица Любенова

Социалистическото семейство като биополитически диспозитив..... 207

Сергей Вучков

Премълчаното в просветната политика към мюсюлманското
население в Западните Родопи..... 213

Евгения Иванова

Възпитание на страха. Опит за автобиографично изследване
на детството по време на комунизма..... 234

Милена Ангелова

„Децата-герои“ в инженерството на паметта на
комунистическия режим. Случаят „Васил и Сава Кокарешкови“..... 242

Кристина Попова

Пътешествия в комунистическото бъдеще на страниците
на детския периодичен печат в България (1961 – 1963)..... 262

Зейнеп Байкан

Образователни активности за деца в турските музеи..... 276

Евгения И. Иванова, Велчо Кръстев

Различните аспекти на социалните роли на мъжа
и жената в циганското/ ромското семейство се учат
още от ранна детска възраст..... 285

Елена Крейчова

Детството на страниците на периодичния печат на българското малцинство в Централна Европа..... 291

Диана Иванова

Политиката на Чешката република за интеграция на децата чужденци..... 297

Елена Крейчова, Надежда Сталянова

Фразеологизми с компонент „дете“ и „бебе“ в български и полски език.....307

Радостина Сотирова

Молитвените стихотворения за деца, създадени в периода 1878-1944 г. и техните възпитателни и естетически функции.....313

Светослава Манчева

Дете и родител едновременно. Роли на детето в семейството.....320

РЕЦЕНЗИЯ**Елена Тачева**

Принос към знанието за задграничните българи..... 332

ГАЛЕРИЯ**Атанас Дафинов**

Ключарят на вятъра или една толкова стара, стара приказка.....335

Лалка Тодорова

Студентите от Югозападен университет в изложбата на осмия Национален студентски фестивал по изкуствата: поглед на един от тях..... 338

IN MEMORIAM**Дончо Георгиев**

Сещания за Мирослав Йованович.....347

Contents

INTERVIEW

Anelia Kassabova, Bulgarian Academy of Science

Are we reached as politics and society the notion of the “different” children as happiness..... 11

ARTICLES

Maria Papathanas(s)iou, National and Kapodistrian University of Athens

To the History of the Child Labor in Greece: a Survey..... 33

Siegfried Gruber, University of Graz

Children in their parental households and beyond..... 40

Karine Bazeyan, National Academy of Sciences of the Republic of Armenia

On the Issue of Armenian Genocide Orphans Survival in the Ottoman Empire..... 55

Karine Alexanyan, National Academy of Science of Republic of Armenia

The organization of the educational process of the Western Armenian orphans in Alexandropol district (1915-1922)..... 69

Yanko Hristov, South-West University "Neofit Rilski", Blagoevgrad

Junior Members of the Rulers' Families among the Serbs and Croats in the Ninth Century..... 79

Nikolai Hrissimov, "St. Cyril and St. Methodius" University of Veliko Tarnovo

On the Transition from Childhood to Maturity in the Bulgarian Early Middle Ages..... 92

Simeon Antonov, "St. Cyril and St. Methodius" University of Veliko Tarnovo

The Image of the Child and the Emperor Michael VII Doukas in Michael Psellos' Chronographia..... 101

Nadia Danova, Bulgarian Academy of Sciences

To be a Fotinov's pupil..... 110

Elena Tacheva, South-West University "Neofit Rilski", Blagoevgrad

The School Punishment or about the Power of/in Institution..... 119

Tanya Stoyanova, South-West University "Neofit Rilski", Blagoevgrad

To be Educated on the Balkans..... 126

Georgeta Nazarska, State University of Library Studies and IT, Sofia Women's Roles, Professional Dilemmas and Public Service: Women as Obstetrician-Gynecologists, Pediatricians and Teachers Physicians in Bulgaria (late 19 th to mid-20 th Century).....	134
Petar Parvanov, South-West University "Neofit Rilski", Blagoevgrad Bulgarian Tourism Association Policy toward Children and Youngsters (1901 – 1914).....	159
Desislava Georgieva, South-West University "Neofit Rilski", Blagoevgrad The Nevrokop Metropolia in Support of the Repressed Priests and their Families within the Period 1944–1948.....	168
Gergana Mircheva, Plovdiv University "Paisii Hilendarski" (Ab)normalities and Students' "Ability to be Educated": Aspects of School Hygiene in Bulgaria during the Interwar Period.....	179
Karl Kaser, University of Graz Abortion and Pronatalist Policies in the Socialist Balkan Countries.....	197
Rositsa Lyubanova, Plovdiv University "Paisii Hilendarski" The Socialist family as a biopolitical dispositive.....	207
Sergey Vuchkov, South-West University "Neofit Rilski", Blagoevgrad The Silenced in the Educational Policy to the Muslim Population in the West Rhodopes Mountain.....	213
Evgenia Ivanova, New Bulgarian University, Sofia Educating to fear. An attempt of autobiographical research of childhood during communism.....	234
Milena Angelova, South-West University "Neofit Rilski", Blagoevgrad "Children – heroes" in engineering the memory of the communist regime.....	242
Kristina Popova, South-West University "Neofit Rilski", Blagoevgrad "Trips" to the Communist Future presented in the Children Periodicals in Bulgaria (1961 – 1963).....	262
Zeynep Baykan, South-West University "Neofit Rilski", Blagoevgrad Educational Activities for Children in Turkish Museums.....	276
Eugenia I. Ivanova, Regional Historical Museum town of Stara Zagora Velcho Krastev, Bulgarian Academy of Sciences Various aspects of the men and women's social roles in the Gypsy family acquired at an early age.....	285

Elena Krejčová, Masaryk University, Brno
Childhood on the pages of the periodical press of the Bulgarian minority
in Central Europe..... 291

Diana Ivanova, South-West University "Neofit Rilski", Blagoevgrad
The policy of the Czech Republic for integration of foreigners children..... 297

Elena Krejčová, Masaryk University, Brno
Nadezhda Stalyanova, Sofia University "St. Kliment Ohridski"
Phrasems with component child and baby
in Bulgarian and Polish language..... 307

Radostina Sotirova, South-West University "Neofit Rilski", Blagoevgrad
Prayer Poems for Children Created in the Period 1878 – 1944
and their Didactic and Aesthetic Functions..... 313

Svetoslava Mancheva, Plovdiv University "Paisii Hilendarski"
A Child and an Adult at the Same Time. Social Roles of Child in Family..... 320

BOOK REVIEW

Elena Tacheva, South-West University "Neofit Rilski", Blagoevgrad
A Contribution to the Trans-border Bulgarians..... 332

GALLERY

Atanas Dafinov, South-West University "Neofit Rilski", Blagoevgrad
The Locksmith of the Wind or Such Old, Old Tale..... 335

Lalka Todorova, South-West University "Neofit Rilski", Blagoevgrad
Students from South-West University at The Exhibition on
The Eighth National Student Arts Festival: "inside look"..... 338

IN MEMORIAM

Doncho Georgiev, South-West University "Neofit Rilski", Blagoevgrad
Remembering Miroslav Jovanovic..... 347

Николай Хрисимов

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“
[hrissimov@gmail.com]

За прехода от детство към зрелост в българското ранно Средновековие

Abstract: *Rituals of transition (so called initiations) are a characteristic part of the societies of archaic type. The presence of such rituals is probably not among the often examined features in the history of the Bulgarian Early Middle Ages, but still two Bulgarian scientists have proposed their existence and practicing. The variants and proofs of the two researchers do not seem very convincing though. However the presence of such practices should not be denied. Using the data from the traditional Bulgarian folk culture, similar rituals of transition from childhood to maturity are "koleduvane" for boys/men and "lazaruvane" for girls/women, but it cannot be assumed that they had kept their initial form. As a kind of initiation for men could be taken the belt and the ritual fastening of it, data for which is derived from ethnography, but also from the necropoleis of the Saltovo-Mayaki culture. Also it should be noted that initiations might not have affected the aristocracy. Indicative of this is the miniature in the Symeon's (Svetoslav's) Izbornik of 1073, where even the youngest member of the ruling family (at the age of approximately 8-9) is fastened with a belt just like any other male presented in the image.*

Key words: *Bulgaria, Early Middle Ages, rituals of transition, initiations*

Децата в Средновековието остават далеч в сянката на родителите си или по-коректно е да бъдат наречени техни сенки. От малки те са приучвани да бъдат като големите. Всяко тяхно действие, игрите им и дори дрехите им представляват копиране на тези на техните родители.

След трудното и рисковано раждане, на детето му предстоят трудните пътеки на оцеляването. Ако успее да оцелее в първите 40 дни детето е бързо кръщавано, за да не би, ако се спомине, да бъде „поганче“. Дори и оцеляло след първите четиридесет дни, в началния период на живота си, на детето му предстои да се сблъска с цяла поредица смъртоносни болести, които доста често довеждат до ранна раздяла със живота. Оттам нататък всички характеристики на живота на децата от ранносредновековното българско общество ги представят като негови равноправни членове, готвещи се от най-ранно детство да бъдат част от тази социална среда, копирайки, в умален мащаб, действията на големите. Ако има случаи на маргинализиране на детския живот, то

това е ставало в изключително крайна нужда, когато от това е зависел животът на останалите членове на семейството и заедно с това, вероятно, се е целяло осигуряване оцеляването на даденото дете¹.

Преминавайки през всички перипетии на младенческата възраст и оцелявайки само най-жизнеспособните вследствие на естествения подбор, на всеки подрастващ индивид от двата пола му предстояло да премине в категорията на зрелите². По този начин той щял да покаже, че с пълно право може да заеме подобаващо място сред зрелите индивиди в обществото, към което принадлежал. Това ставало със специални инициационни ритуали, които са и вид изпитание за подрастващите, за да се провери доколко те са готови да бъдат приети в кръга на възрастните. За идентификацията на такива ритуали от българското ранно Средновековие се изказани предположения от Ст. Йорданов и Н. Драгова. Двамата, на база различни източници, достигат до изводите, че инициационни ритуали в Първото българско царство са съществували, особено сред мъжете.

Ст. Йорданов в серия работи защитава тезата, че основният начин на социално организиране сред прабългарите е бил полово-възрастовият, като най-ниското възрастово стъпало се заема от чиготите, юноши, които по презумпция трябва да се подразбират и като „меченосци“³. Другото направление, в което Ст. Йорданов вижда възможност за откриване на връзка с инициационни процеси у прабългарите, е етимологичното предположение за връзка на някои прабългарски титли, съдържащи в себе си ΒΟΡΙ, като ΒΟΡΙΤΑΡΚΑΝΟΣ, ΒΙΡΙΒΑΓΑΙΝΟΣ и др. титли и имена, съдържащи в себе си вероятна връзка с тюркската дума *vöri* = вълк и оттам вероятната връзка с това тотемно животно и по този начин групирането на юношите в съюз за инициации, под знака на вълка⁴.

Според Т. Славова връзката между чиготъ и гръцкото *σπαθάρως* е ясно доловима в старобългарските текстове, защото в преводите от гръцки едната замества другата⁵. Основен довод и при нея, както и при Ст. Йорданов, за това, че прабългарската дума чиготъ още в X в. е имала старобългарско съответствие *меччннша*, е златният пръстен, с надпис ΜΕΤΣΟΝΣΩΣΙΑ ΤΑΓΧΙ, случайна находка от Пазарджишко, отнасян като датировка към X в.⁶ В последно време, обаче, К. Тотев убедително датира този пръстен към XIV век⁷, което дава по-скоро възможност притежателят на този пръстен да принадлежи към куманската или татарската аристокрация на служба във Второто българско царство⁸. Не може обаче да се отрече връзката на старобългарското чиготъ с *jigit*, а оттам, вероятно, и общата им етимология – ‘адютант’, в тюркските езици със значение ‘юноша, младеж, достигнал до определена възраст’⁹, като равенството, поставяно между старобългарската и гръцката лексеми, показва, че чиготите са част от владетелската дружина с конкретни функции – телохранители, но трудно биха могли да бъдат свързани с младежка инициационна група.

Другата предлагана от Ст. Йорданов възможност за откриване на младежки инициационни групи в Първото българско царство – на база възможните етимологични връзки на имената на някои владетели или титли с вълка като тотемно-инициационно животно, изглежда твърде проблематична. Осо-

бено имайки предвид, че личностите и чиновете, обединени от този общ признак са с твърде широк възрастов диапазон, а конкретно боритаркана, предвид изключително високия му ранг, предполага наличието у него на много опит, натрупан с годините и съответно немладежка възраст.

Ако приемем твърденията на автора за верни, то се получава, че цялото ни ранносредновековно общество е организирано на инициационен принцип и съставено от множество инициационни общества. От синхронните на ранносредновековното българско общество държави и народи такива успоредици липсват, което остава всичко, свързано с инициационните общества в Първото българско царство, твърде условно и само в сферата на предположенията.

Според културологичните наблюдения на Н. Драгова двете чудеса на свети Георги, свързани с батални сцени от „Сказание за железния кръст“, представят пречупени през призмата на християнството прабългарски воински инициации¹⁰. Това твърдение може да се разглежда като свръхинтерпретация на текста, имащ повече от очевидна християнска база, при това създаден в Симеоновата епоха, въпреки липсата му на стилев аналог, както в славянска, така и във византийска среда¹¹. Целият разказ се води от духовно лице с име Христодул, като семантиката на името е добре видна – Христов роб, а серията от последователни, свързани византийско-български чудеса на св. Георги и изкования по негова заръка железен кръст, нямат никаква друга мисъл, освен възхвала на светеца спасител на истински вярващите¹².

Двете батални сцени от „Сказание за железния кръст“, въпреки споменатото, за да могат да бъдат възприети и интерпретирани като сцени на инициация, им липсват някои важни характеристики, важни дори да бъдат общо охарактеризирани като ритуал на прехода. Двамата герои, спасени от светеца по време на битките с угрите, са описани като хора на възраст. И за двамата от текста става ясно, че имат семейства, включващи по това време, ако не деца, то със сигурност поне съпруги, за които в текста се говори и дори цялото пето чудо от цикъла е посветено на чудодейното излекуване на жената на Георги, посредством кръста¹³. А при Климент, първата от заръките, отправени от свети Георги към него, гласи: „*Не пожелавай друга жена...*“, освен това и авторката също споменава това, но без да коментира жената на Георги¹⁴, а в предпологаните инициации задължително участват индивиди, намиращи се в етап на преход между детството и зрелостта, т. е. юноши, на които тепърва им предстои да бъдат признати за мъже и едва след това да встъпят и в брак и т. н., което е в очевидно противоречие с предпологаното от авторката. Дори, ако наистина в текста се целеше представяне на воинска инициация, то в този случай вероятно би било доста по-удачно да се потърсят други персонажи от „Сказание за железния кръст“, като например юноши, каквито в текста не отсъстват.

Въпреки отхвърляните тук възможности за връзка на предлаганите от двамата автори интерпретации на инициационни ритуали в ранносредновековното българско общество, съществуването на ритуали на прехода не може да бъде изключвано. Такива съществуват у всяко едно общество от архаичен тип, каквото е и българското през разглеждания период¹⁵. Предвид възможността за запазване и практикуване на подобни ритуали в нашето общество дори до съвременността, може да се предполагат техните дълбоки корени и

независимо от неспоменаването им в изворите, те са съществували и тогава. Разбира се може да се предположи, че те ще бъдат в доста по-„смекчен“ и видоизменен вид в сравнение с езическите си варианти. Такъв ритуал на прехода в традиционната българска култура за юношите е коледуването¹⁶, а за девойките – лазаруването¹⁷. При тези обичаи задължително участват индивиди само от единия пол, намиращи се в юношеска възраст, като самите ритуали са свързвани и с извършването на определени „тайнства“, което още по-тясно ги свързва с инициационните ритуали. Въпреки че пряката връзка на коледуването и лазаруването с обичаите на прехода е очевидна и много близка, те не могат да бъдат напълно приети за такива. При тях се е запазил специалният възрастов и полов състав на групите, но липсват реални изпитания, на каквито се излагат участниците в инициациите. Възможно е това „пречупване“ да се е случило с налагането на християнството в България. По този начин се е запазила идеята, но в доста смекчен и видоизменен вид.

С инициационните ритуали е свързано и опасването на колан при момчетата. Св. Плетнъова, анализирайки находките на колани в детски гробове в Дмитриевския катакомбен некропол на салтово-маяцката култура, достига до заключението, че в аланското общество децата, в зависимост от социалния статус на семейството, към което принадлежат, преминавали на различна възраст обредите на инициация. Не може да бъде определена конкретна зависимост между възрастта на погребаните и количеството на коланните детайли и това води авторката до посочения извод¹⁸. Възможна е и друга интерпретация на същия материал, която изглежда по-логична. Невъзможността да бъде установена зависимост между възрастта на погребаните и богатството на коланите им предполага, че основната функция на колана при погребаните деца е да показва социалния им статус, като богатството, вероятно, наистина е давало възрастово предимство при инициацията.

Интересни наблюдения върху детските гробове от езическия период на Първото българско царство има Е. Коматарова-Балинова. Тя отбелязва, че токите, открити в детски гробове, са по-скоро погребални дарове, отколкото части от облеклото на погребаните. Също така авторката акцентира и на друг факт, правещ впечатление, а именно, че дори в богатите детски гробове се забелязва липса на метални предмети, като тази тенденция тя свързва с вероятността носенето на метални накити да е било привилегия на възрастните, а правото на това се получавало след преминаване на неизвестни обреди на инициация¹⁹. Тези археологически наблюдения намират пряко потвърждение и сред етнографския материал, където поясът е белег за възраст и социално положение. По традиция момъкът се опасва с пояс на 15-16 годишна възраст или когато за пръв път ще участва в коледуване, при което явно се прави връзка между половото съзряване и преминаването в друга възрастова група, даващо му и право на брак²⁰. При каракачаните, като затворено общество, съхранило живи обичаите си и през настоящия век, в началото на сватбените ритуали и излизането на рода на младоженеца от къщата, бащата на младоженеца три пъти последователно го опасва с колан²¹, при което отново е видна пряката връзка на тази част от облеклото с инициационните ритуали. От

друга страна, е важно да бъде отбелязан и един друг важен факт, свързан с носенето на колана през българското ранно Средновековие.

Изглежда, въпреки установената тук възрастова зависимост за получаване правото на момчето да носи колан и съответно преминаване обред на инициация, има и изключения от това правило. На ктиторското (владетелско) изображение на първата страница на Симеоновия (Светославов) сборник в препис от 1073 година, където е представено цялото семейство на владетеля. Вляво от него и пред съпругата му е изобразен най-малкият представител на семейството от мъжки пол, който по ръста, с който е нарисован – до кръста на майка си, изглежда да е на не повече от 8-9 години. През кръста е опасан със съставен колан, същия, като на изобразения вляво от майка им негов по-голям брат, който видимо е поне в последните години на юношеството, а съпоставен спрямо лицата на изобразените други двама братя изглежда помлад²², т. е. и двамата не могат да бъдат смятани за възможни преки наследници на престола. Този тип колан – съставния със странични ремъци – излиза от мода и съответно от употреба около края на IX – началото на X в. и е заменен с модерния по това време колан, наричан в археологическите среди с термина „унгарски”. Наличието на такъв „стар” тип колан се явява един неизползван досега довод, доказващ по безспорен начин ранния български прототип и буквалното копиране на настоящото руско копие на сборника от него.

От друга страна, за конкретния случай, еднаквите колани при двамата различни по възраст най-малки братя показват равнопоставеността им по ранг в общество, където коланът има безспорна функция на рангов белег²³, а това само по себе си говори в подкрепа на изказаната теза, че някои от децата, в зависимост от имотното и социалното положение на семейството, към което принадлежат, са преминавали обредите на инициация по-рано от обичайното, а за владетелските синове може да се предполага и наследствено и по рождение получаване тези права.

От всичко, изведено дотук, може да се каже, че опити за откриване на инициационни ритуали в средновековното българско общество са правени и преди, но изтъкнатите от изследователите доводи в тази посока не изглеждат твърде убедителни. Заедно с това обаче, не може да бъде отречено съществуването на такива ритуали при българите. По етнографски път като такива могат да бъдат определени коледуването – за момчетата/мъжете и лазаруването – при момичетата/жените, но заедно с това не може да се твърди, че те са се запазили в първоначалния си вид. При мъжете като сигурен израз на преминатата успешно инициация може да бъде приет коланът, като данните за него отново са етнографски и от некрополите на салтово-маяцката култура. Заедно с това трябва да се отбележи, че е възможно инициациите да не са засягали аристократите, като за това подсказва ктиторската миниатюра от Симеоновия (Светославовия) сборник от 1073 година, където и най-малкият член на владетелското семейство, който е на видима възраст около 8-9 години, е препасан с колан като всички останали мъже върху изображението.

¹ Хрисимов 2013: 168, 171.

² Инициациите в различен контекст и по различните краища на света и в различните им варианти най-подробно са разгледани и представени от М. Елиаде. Вж: Елиаде 1999: 23-253.

³ Синтезирано тази идея в: Йорданов 1993а: 72-74; Йорданов 2003: 384-404.

⁴ За това вж.: Йорданов 1993b: 30-51; Йорданов 1994: 195-207; Йорданов 1995: 31-52. и др.

⁵ Славова 2010: 112-117.

⁶ Станчев 1955: 13; Popkonstantinov, Kronstainer 1994: 131-132.

⁷ Тотев 2009: 450-458; Тотев 2010: 120-121.

⁸ Павлов 2012: 637.

⁹ Славова 2010: 116.

¹⁰ Драгова 1991: 156-167; Драгова 2005: 166-187. Я. Христов, на база интерпретациите на Н. Драгова, също изказва предположение, че посоката на разсъждение на авторката е вярна, но не се ангажира с окончателно становище, което произтича от лаконичността на извора. Вж.: Христов 2011: 118-124.

¹¹ Турилов 2010: 147-166.

¹² Калоянов, Спасова, Моллов 2007: 173-211.

¹³ Калоянов, Спасова, Моллов 2007: 198, 200, 207, 208.

¹⁴ Драгова 2005: 168.

¹⁵ Йорданов 1993а: 72.

¹⁶ Василева 2006а: 161.

¹⁷ Василева 2006b: 182.

¹⁸ Плетнева 1967: 164-165 и табл. 5.

¹⁹ Коматарова-Балинова 2009: 191.

²⁰ Василева 2006с: 250; Хрисимов, Петров 2012: 105.

²¹ Наблюдения на автора.

²² Изборник Святослава 1073 года.

²³ Гадло 1963: 95-105; Laszlo 1981: 93-95.

Библиография:

Василева, М., 2006а. Коледуване. // Българска митология. Съст. А. Стойнев. София: Захарий Стоянов, 2006, 161-162 [Vasileva, M. 2006: Koleduvane. // Balgarska mitologiya. Ed. A. Stoynev. Sofia: Zachariy Stoyanov, 2006, 161-162].

Василева, М., 2006b. Лазаруване. // Българска митология. Съст. А. Стойнев. София: Захарий Стоянов, 2006, 182-183 [Vasileva, M. 2006: Lazaruvane. // Balgarska mitologiya. Ed. A. Stoynev. Sofia: Zachariy Stoyanov, 2006, 182-183].

Василева, М., 2006с. Пояс. // Българска митология. Съст. А. Стойнев. София: Захарий Стоянов, 2006, 250-251 [Vasileva, M. 2006: Poias. // Balgarska mitologiya. Ed. A. Stoynev. Sofia: Zachariy Stoyanov, 2006, 250-251].

Гадло, А.В., 1963. Болгарские пояса. // Сборник докладов на VI и VII Всесоюзных археологических студенческих конференциях. Москва: Издательство МГУ, 1963, 95-105 [Gadlo, A.V. 1963: Bolgarskie poiasa. // Sbornik докладov na VI i VII Vsesoiuznih arheologicheskikh studencheskikh konferenciayah. Moskva: Izdatelstvo MGU, 1963, 95-105].

Драгова, Н., 1991. Старобългарско воинско сказание от IX век. // Българският фолклор в славянската и балканската културна традиция. София: Издателство на Българската академия на науките, 1991, 156-167 [Dragova, N. 1991: Starobalgarsko voinsko skazanie ot IX vek. // Balgarskiyat folklor v slavianskata i balkanskata kulturna traditsiya. Sofia: Izdatelstvo na Bulgarskata academia na naukite, 1991, 156-167].

Драгова, Н., 2005: Старобългарската култура. София: Издателска къща ЛИК, 2005 [Dragova, N. 2005: Starobalgarskata kultura. Sofia: Izdatelska kashta LIK, 2005].

Изборник Святослава 1073 года. Факсимильное издание. Москва: Книга. 1983 [Izbornik Sviatoslava 1073 goda. Faksimilnoe izdanie. Moskva: Kniga, 1983].

Йорданов, Ст., 1993а. Бележки върху социалната организация на прабългарите. // *Studia protobulgarica et mediaevalia europaensia*. В чест на проф. Веселин Бешевлиев. В. Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, 1993, 71-81 [Yordanov, St. 1993a: Belezhki varhu sotsialnata organizatsiya na prabalgarite. // *Studia protobulgarica et mediaevalia europaensia*. V. Tarnovo: Universitetsko izdatelstvo “Steti sveti Kiril i Metodiy”, 1993, 71-81].

Йорданов, Ст., 1993б. Обичаят „свещена пролет“ у прабългарите и механизмът на преселенията им в Северното Причерноморие и на Балканите. // Българите в Северното Причерноморие. т. 2. В. Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, 1993, 30-51 [Yordanov, St. 1993b: Obichayat “sveshtena prolet” u prabalgarite i mehanizmat na preseleniyata im v Severnoto Prichernomorie i na Balkanite. // *Balgarite v Severnoto Prichernomorie*. vol. 2.V. Tarnovo: Universitetsko izdatelstvo “Steti sveti Kiril i Metodiy”, 1993, 30-51].

Йорданов, Ст., 1994. За митологичната младост и мито-ритуалната ликантропия на българския владетел: I. Цар Гордие-Чигочин от апокрифа „Сказание Исаево“. // Историко-археологически изследвания. В памет на проф. д-р Станчо Ваклинов. В. Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, 1994, 195-207 [Yordanov, St. 1994: Za mitologichnata mladost i mito-ritualnata likantropiya na balgarskiya vladetel: I. Tsar Gordie-Chigotin ot apokrifa “Skazanie Isaevo”. // *Istoriko-arheologicheski izsledvaniya*. V pamet na prof. d-r Stancho Vaklinov. V. Tarnovo: Universitetsko izdatelstvo “Steti sveti Kiril i Metodiy”, 1994, 195-207].

Йорданов, Ст., 1995. За митологичната младост и мито-ритуалната ликантропия на българския владетел: II. Кутригурският вожд Грод, Курт/Кубрат от Велика България и апокрифният владетел Цар Гордие-Чигочин. // Българите в Северното Причерноморие. т. 4. В. Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, 1995, 31-52 [Yordanov, St. 1995: Za mitologichnata mladost i mito-ritualnata likantropiya na balgarskiya vladetel: II. Kutrigurskiyat vozhd Grod, Kurt/Kubrat ot Velika Bulgaria i apokrifniyat vladetel Tsar Gordie-Chigochin. // *Balgarite v Severnoto Prichernomorie*. vol. 4.V. Tarnovo: Universitetsko izdatelstvo “Steti sveti Kiril i Metodiy”, 1995, 31-52].

Йорданов, Ст., 2003. Мечоносците в Първото българско царство. // Традиции и приемственост в България и на Балканите през средните векове. В. Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, 2003, 384-404 [Yordanov, St. 2003: Mechonostsite v Parvoto balgarsko tsarstvo. // *Traditsii i*

priemstvenost v Bulgariya i na Balkanite prez srednite vekove. V. Tarnovo: Universitetsko izdatelstvo "Steti sveti Kiril i Metodiy", 2003, 384-404].

Калянов, А., М. Спасова, Т. Моллов, 2007. „Сказание за железния кръст” и епохата на цар Симеон. Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий”, 2007 [Kaloianov, A., M. Spasova, T. Mollov 2007: “Skazanie za zhelezniya krast” i epohata na tsar Symeon. Veliko Tarnovo: Universitetsko izdatelstvo “Steti sveti Kiril i Metodiy”, 2007].

Коматарова-Балинова, Е., 2009. Децата в обществото на средновековните българи (по данни от езическите некрополи). // Eurika. In honorem Ludmilae Donchevae-Petkovae. София: НАИМ-БАН, 2009, 185-198 [Komatarova-Balinova, E. 2009: Detsata v obshtestvoto na srednovekovnite bulgari (po dannii ot ezicheskite nekropoli). // Eurika. In honorem Ludmilae Donchevae-Petkovae. Sofia: NAIM-BAN, 2009, 185-198].

Павлов, Пл., 2012. Тагчи. // Андреев Й., Ив. Лазаров, Пл. Павлов. Кой кой е в средновековна България. София: Изток-запад, 2012, 637 [Pavlov, Pl. 2002: Tagchi. // Andreev, Y., Iv. Lazarov, Pl. Pavlov. Koy koy e v srednovekovna Bulgariya. Sofia: Iztok-zapad, 2012, 637].

Плетнева, Св., 1967. От кочевий к городам. МИА №142. Москва: Наука, 1967 [Pletneva, Sv. 1967: Ot kecheviy k gorodam. MIA №142. Moskva: Nauka, 1967].

Славова, Т., 2010. Владетел и администрация в ранносредновековна България. Филологически аспекти. София: ПАМ Пъблишинг Къмпани ООД, 2010 [Slavova, T. 2010: Vladetel i administratsiya v rannosrednovekovna Bulgariya. Filologicheski aspekti. Sofia: PAM Publishing Company OOD, 2010].

Станчев, Ст., 1955. Надгробният надпис на чъргубиля Мостич. // Станчев, Ст., В. Иванова, М. Балан, П. Боев. Надписът на чъргубиля Мостич. София: Издателство на Българската академия на науките, 1955, 3-42 [Stanchev, St. 1955: Nadgrobniyat nadpis na chargubilya Mostich. // Stanchev, St., V. Ivanova, M. Balan, P. Boev. Nadpisat na chargubilya Mostich. Sofia: Izdatelstvo na bulgarskata academia na naukite, 1955, 3-42].

Тотев, К., 2009. За датировката на златния пръстен-печат на мечоносеца Тагчи. // „България, земя на блажени...” In memoriam professoris Iordani Andreevi. Международна конференция в памет на проф. д.и.н. Йордан Андреев. В. Търново: ИВИС, 2009, 450-458 [Totev, K. 2009: Za datirovkata na zlatniya prasten-pechat na mechonosetsa Tagchi. // “Bulgariya, zemya na blazheni...” In memoriam professoris Iordani Andreevi. Mezhdunarodna konferentsiya v pamet na prof. d.i.n. Yordan Andreev. V. Tarnovo: IVIS, 2009, 450-458].

Тотев, К., 2010. Златни пръстени-печати от времето на Второто българско царство 1185-1396 г. Велико Търново: Фабер, 2010 [Totev, K. 2010: Zlatni prasteni-pechatii ot vremeto na Vtoroto bulgarsko tsarstvo 1185-1396 g. Veliko Tarnovo: Faber, 2010].

Турилов, А. А., 2010. Византийский и славянский пласты в „Сказании инока Христула” (К вопросу о происхождении памятника). // Турилов А. А. Slavia Cyrillomethodiana: Источниковедение истории и культуры южных славян и Древней Руси. Москва: Знак, 2010, 147-166 [Turilov, A.A. 2010: Vizantiyskiy i slavyanskiy plasti v “Skazanii inoka Hristodula” (K voprosu o proizhozhdenii pa-

myatnika). // Turilov, A.A., Slavia Cyrillomethodiana: Istochnikovedenie istorii i kul'turi yuzhnih slavyan i Drevney Rusi. Moskva: Znak, 2010, 147-166].

Хрисимов, Н., 2011. Всекидневието в Първото българско царство (по писмени и археологически данни). Дисертация за присъждането на научна и образователна степен „доктор“. В. Търново, 2013. [Hrissimov, N. 2011: Vsekidnevieto v Parvoto balgarsko tsarstvo (po pismeni i arheologicheski dannii). Disertatsiya za prisazhdanete na nauchna i obrazovatelna stepen “doktor”. V. Tarnovo, 2013].

Хрисимов, Н., М. Петров 2012. Данни за мъжкото облекло от периода на Първото българско царство // Дриновски сборник. т.5. Харков-София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 2012, 94-111 [Hrissimov, N., M. Petrov 2012: Dannii za mazhkoto obleklo ot perioda na Parvoto balgarsko tsarstvo // Drinovski sbornik. Vol. 5. Harkov-Sofia: Akademichno izdatelstvo “Prof. Marin Drinov”, 2012, 94-111].

Христов, Я., 2011. Щрихи към „Сказание за железния кръст“. Благоевград: Университетско издателство „Неофит Рилски“, 2011 [Hristov, Ya. 2011: Shtrihi kam “Skazanie za zhelezniya krast”. Blagoevgrad: Universitetsko izdatelstvo “Neofit Rilski”, 2011].

Элиаде, М., 1999. Тайные общества. Обряды, инициации и посвящения. Москва – Санкт-Петербург: Университетская книга, 1999 [Eliade, M. 1999: Taunye obshtestva. Obryadi, initsiatsii i posveshtheniya. Moskva – Sankt-Peterburg: Universitetskaya kniga, 1999].

Laszlo, Gy., 1981. Der Gürtel als Würdezeichen in der AWARENZEIT. // Плиска-Преслав. т. 3. София: Издателство на Българската академия на науките, 1981, 93-95 [Laszlo, Gy. 1981: Der Gürtel als Würdezeichen in der AWARENZEIT. // Pliska-Pre-slav. Vol. 3. Sofia: Izdatelstvo na bulgarskata academia na naukite, 1981, 93-95].

Popkonstantinov, K., O. Kronstainer, 1994. Altbulgarische Inschriften. Bd.1. [Die Slawischen Sprachen. 36) Salzburg-Wien. 1994].